

MOHD Samsudin
Universiti Kebangsaan Malaysia

TAWARIKH YANG MAHA MULIA IBRAHIM SULTAN JOHOR: SEBUAH KARYA SEJARAH NEGERI JOHOR DALAM ZAMAN PENTADBIRAN BRITISH

TAWARIKH YANG MAHA MULIA IBRAHIM SULTAN JOHOR: A HISTORY OF JOHOR DURING THE BRITISH ADMINISTRATION

Tawarikh Yang Maha Mulia Ibrahim Sultan Johor adalah merupakan sebuah penulisan oleh Dato' Paduka Seri Setia Haji Mohd Said bin Haji Sulaiman. Karya ini merupakan karya kedua yang ditulis oleh Dato' Haji Mohd Said selepas karya Tawarikh Almarhum Sultan Abu Bakar. Dato' Mohd Said memperkenalkan karya ini sebagai hikayat, manakala pada hari ini ia merupakan sebuah penulisan sejarah yang mengisahkan kehidupan Sultan Ibrahim serta pemerintahan baginda di negeri Johor sehingga zaman kedatangan pasukan tentera Jepun (1941). Karya ini banyak memuatkan peristiwa sejarah yang berlaku bukan sahaja di negeri Johor, malahan perkembangan yang berlaku di England dan negeri-negeri lain di Tanah Melayu. Penulisan artikel ini adalah berasaskan kepada kajian teks Tawarikh Yang Maha Mulia Ibrahim Sultan Johor. Artikel ini akan mengkaji teks berkenaan dan hubung-kaitnya dengan perkembangan sejarah dan juga hubungannya dengan zaman pentadbiran British di negeri Johor. Perbincangan juga akan tertumpu kepada penilaian terhadap kedudukan karya ini sebagai sebuah dokumen sejarah.

Kata kunci: *Sejarah Johor, historiografi, zaman pentadbiran British*

The Tawarikh (Chronicles) Yang Maha Mulia Ibrahim Sultan Johor were written by Dato' Paduka Seri Setia Haji Mohd Said bin Haji Sulaiman. They were the second work to discuss the Sultan, building on the work of Tawarikh Almarhum Sultan Abu Bakar, the first of his biographers. Although Dato' Mohd Said introduced his work as an "hikayat", today it is recognised as a biography of the life and the rule of Sultan Ibrahim until 1941; the year the Japanese occupied Malaya. The hikayat elaborates on events that took place not only in Johore, but also the other Malay states and in Britain. This article comprises a textual analysis of the Tawarikh Yang Maha Mulia Ibrahim Sultan Johor and examines the relationship between the chronicle and relevant historical developments in Johore during the

colonial period. It was also assess the value of work as an historical document.

Keywords: *History of Johore, historiography, British administration*

Pendahuluan

Hikayat Johor bahagian kedua (selepas ini dikenali sebagai Hikayat Johor II) adalah merupakan penulisan sejarah negeri Johor yang ditulis oleh Mejar Dato' Mohd Said Sulaiman, seorang tokoh penulis terkemuka daripada istana Johor. Sebelum Hikayat Johor II, Dato' Mohd Said telah menulis Hikayat Johor yang mengisahkan mengenai sejarah pentadbiran Sultan Abu Bakar.¹ Kedua-dua hasil penulisan tersebut penting dalam menceritakan mengenai pentadbiran Sultan Abu Bakar dan Sultan Ibrahim yang telah membawa negeri Johor ke arah kemajuan dan pembangunan. Dato' Mohd Said juga merupakan tokoh utama yang menggerakkan persatuan bahasa Melayu dan persuratan. Beliau terlibat secara langsung memimpin Pakatan Bahasa Melayu dan Persuratan Buku Diraja.²

Hikayat Johor II juga mencatatkan mengenai peranan Sultan Johor dalam membantu pihak British menghadapi penentangan di Rembau Negeri Sembilan. Penentangan pembesar di Negeri Sembilan terhadap British diketuai oleh Dato' Syahbandar Abdullah Tunggal di Sungai Ujong pada tahun 1874. Satu lagi kebangkitan di Negeri Sembilan diketuai oleh Yamtuan Tunku Antah yang telah bertempur dengan pasukan British. Dalam peperangan ini, Tunku Antah telah berundur ke Johor. Sewaktu di Johor usaha perdamaian dilakukan oleh Sultan Abu Bakar. Sultan Abu Bakar telah membawa Yamtuan Antah bertemu dengan Gabenor Negeri-negeri Selat di Singapura pada 6 Jun 1876. Pada tahun 1877, penyelesaian diambil iaitu Yamtuan Tunku Antah telah dibenarkan kembali ke Negeri Sembilan dan diiktiraf sebagai Yamtuan Seri Menanti.³ Atas usaha campurtangan Sultan Abu Bakar, baginda telah diberikan anugerah oleh Queen Victoria darjah *Grand Commander of St Michael* dan St. George kelas pertama.⁴

Hikayat Johor II menceritakan penyusunan sistem pentadbiran negeri Johor khususnya selepas campuratan secara langsung pihak British ke negeri Johor melalui Perjanjian 1885 antara Johor dan British. Perjanjian 1885 ini memberikan jaminan Britain akan melindungi Johor daripada serangan kuasa luar, malahan mengekalkan kedudukan Johor sebagai sebuah negeri yang bebas.⁵ Di antara tahun 1885-1914 Pejabat Kolonial dan Gebenor di Singapura sentiasa berbincang langkah bagaimana dan bila negeri Johor boleh diletakkan dibawah kuasa British melalui perlantikan seorang Residen.⁶ Minat pihak British untuk campurtangan secara langsung di negeri Johor adalah kerana kedudukan negeri ini yang penting kepada perkembangan ekonomi kolonial. Namun demikian pemerintah Johor begitu berhati-hati dalam tindakan mereka

agar negeri Johor tidak jatuh di bawah kawalan British. Sehingga zaman pemerintahan Sultan Abu Bakar, pihak British tidak berjaya campurtangan secara lansung di negeri Johor.

Penglibatan lebih banyak pihak British dalam pentadbiran negeri Johor hanya berkembang menjelang tahun 1914, sewaktu pemerintahan Sultan Ibrahim. Semakan perjanjian berlaku atas rasa murka Sultan Ibrahim terhadap insiden empat orang banduan yang melarikan diri dari penjara di Johor. Beberapa perkara penting daripada perjanjian telah disemak semula. Nama jawatan *General Adviser* digantikan dengan *British Adviser*. Semakan perjanjian diadakan pada 11 Mei 1914 melibatkan sembilan perkara. Sultan Ibrahim telah dipaksa oleh pihak British untuk menerima seorang penasihat British ini dengan nama *British Adviser* dan menjadikan negeri ini sebagai wilayah lindungan British sama seperti negeri-negeri Melayu yang lain.⁷ D.G Campbell telah dihantar sebagai penasihat pertama ke Johor. Langkah campurtangan pihak British ke negeri Johor adalah keperluan perdagangan dan langkah kerajaan British menyediakan kawasan tanaman ladang getah seiring dengan peningkatan industri otomobil.⁸ Disamping itu perkembangan yang berlaku telah menarik kedatangan sejumlah besar kapitalis dan jurutera British bagi keperluan industri perlombongan bijih timah. Perubahan yang berlaku menandakan titik tolak terhadap usaha pemodenan negeri Johor. Tiga tokoh utama yang memainkan peranan penting membantu Sultan Ibrahim ialah Dato' Mohd Said Hj Sulaiman, Dato' Mohd Salleh bin Ali dan Dato' Muhammad bin Mahbob.

Catatan Penyusunan Sistem Pentadbiran Negeri Johor

Kedatangan British telah memberikan reaksi penentangan di kalangan pemimpin tempatan. Perjanjian Pangkor 1874 yang memberikan kuasa kepada pihak British untuk campurtangan di Perak telah menyebabkan para pembesar tempatan hilang kuasa khususnya mengutip cukai. Lantaran itu ramai pembesar menentang sistem yang cuba diperkenalkan oleh pihak British. Beberapa bulan selepas J W W Birch, Residen pertama British di Perak dihantar bertugas, Dato' Maharaja Lela dan pengikutnya telah membunuh Residen British ini. Abdullah Zakaria Ghazali, seorang sarjana tempatan menyatakan sebab tindakan tersebut diambil oleh penduduk tempatan adalah kerana rasa tidak puas hati terhadap pihak British yang secara sewenang-wenangnya memperkenalkan undang-undang tanda berunding dengan Sultan Perak.

Pembunuhan JWW Birch di Perak pada 2 November 1875 telah disebutkan dalam Hikayat Johor II. Pembunuhan ini memberikan implikasi besar kepada kerajaan British di London, khususnya terhadap kedudukan dan imej British sebagai sebuah kuasa besar. Terdapat desakan di kalangan pendudu British agar kerajaan mereka mengambil tindakan tegas ke atas mereka yang membunuh Birch. Akibatnya British telah mengambil keputusan menghantar

sebuah pasukan untuk menangkap para pembesar Perak yang terlibat dalam pembunuhan Birch. Namun demikian usaha ini menghadapi kesukaran kerana tidak mendapat kerjasama daripada para pembesar Perak.

Sebagai usaha berjaya menangkap para pembesar yang terlibat dengan pembunuhan Birch, Sir Andrew Clarke, Gabenor Negeri Selat⁹ telah meminta Sultan Abu Bakar membantu menyelesaikan masalah. Sultan Abu Bakar telah memujuk Raja Abdullah meminta para pembesar yang terlibat seperti Dato' Maharaja Lela, Dato Sagor dan pengikut mereka menyerah diri kepada pihak British.¹⁰ Atas jaminan Sultan Abu Bakar, Dato' Sagor, Dato' Maharaja Lela dan Sipuntun telah menyerah diri, mereka kemudiannya telah dibicarakan. Apa yang malangnya ialah Dato' Maharaja Lela, Dato' Sagor dan Sipuntun telah dihukum gantung sampai mati, dilaksanakan di Taiping pada 20 Januari 1877.¹¹ Manakala Raja Abdullah telah dibuang negeri ke Pulau Seycheles.

Para sarjana sering melihat tindakan British memaksa Sultan Ibrahim menerima seorang penasihat British adalah atas sebab kewangan terutama mengawal perbelanjaan negeri Johor agar menjadi lebih seimbang dan dalam masa yang sama dapat membuat kemajuan ekonomi. Kebimbangan besar British ialah Johor semakin berkurangan pendapatan negeri. Selepas kemangkatan Sultan Abu Bakar pada tahun 1885, kedudukan kewangan negeri Johor berada dalam keadaan membimbangkan. Laporan Sir Robert Herbert, Pengerusi Lembaga Penasihat Johor di London menganggap kedudukan kewangan negeri Johor ketika itu 'very bad way and notoriously going from bad to worse'.¹² Perkembangan campurtangan British bermula apabila Sir Arthur Young, Gabenor Negeri Selat menyokong cadangan Campbell agar penasihat British diberikan lebih banyak kuasa yang "could develop the state and organize its administration unimpeded by the Sultan".¹³ Beberapa tuntutan dibuat oleh Sultan Ibrahim sebelum bersetuju menerima kedatangan Penasihat British. Antaranya mendapatkan jaminan kerajaan British bahawa pegawai British yang dilantik di negeri Johor adalah merupakan pegawai kerajaan Johor; bahasa Melayu dan Ingeris diterima sebagai bahasa rasmi negeri; keutamaan mengisi jawatan negeri perlu diberikan kepada penduduk Melayu Johor. Selepas pihak British menerima syarat Sultan Ibrahim barulah sebuah perjanjian ditandatangani pada 12 Mei 1914 yang memberikan Penasihat British mempunyai kuasa yang sama seperti residen di negeri-negeri Melayu.¹⁴

Selepas kehadiran penasihat British ke Johor, beberapa perkembangan yang membantu kepada pemodenan Johor berlaku. Usaha paling awal yang dilakukan oleh Sultan Ibrahim ialah menjadikan kedudukan baginda sebagai Sultan Johor dihormati oleh pihak British. Menurut Sarim Mustajab, "It was the Sultan's audacity, along with his ability to coloborate and bow to the inevitable when the time came, that had made him an important personality."¹⁵ Oleh itu selain rekod daripada sumber British, sebenarnya Hikayat Johor II telah memuatkan usaha-usaha yang dilakukan oleh Sultan Ibrahim bagi

memodenkan negeri Johor serta dikenali oleh negara luar. Kesungguhan baginda telah menyebabkan pihak British menghormati Sultan Ibrahim. Malahan Sultan Ibrahim telah menjadikan negeri Johor sebagai sebuah negeri yang mempunyai kegiatan ekonomi yang pesat serta mempunyai pendapatan yang tinggi.

Menyedari akan kelemahan dalam sistem pentadbiran negeri, Sultan Ibrahim telah mencetuskan usaha memodenkan sistem pentadbiran negeri Johor. Dalam beberapa tahun selepas dilantik menjadi Sultan Johor, Sultan Ibrahim telah menubuhkan Perkhidmatan Negeri Johor dengan baginda menguasai sepenuhnya perkhidmatan ini. Perlantikan semua jawatan pegawai negeri perlu mendapat perkenan Sultan Ibrahim. Sultan Ibrahim mempunyai kuasa penuh untuk melantik setiap pegawai negeri. Anggota kerabat diRaja dan juga rakyat biasa yang dilantik memegang jawatan perkhidmatan negeri adalah tertakluk kepada peraturan yang dibentuk oleh Sultan melalui Surat Titah Perintah.¹⁶ Walaupun masih diperingkat awal, perlantikan pegawai-pegawai baru dilakukan dalam perkhidmatan terutamanya pada tahun 1895 untuk berkhidmat bersama-sama tokoh pentadbiran terkenal di Johor seperti Muhammad Ibrahim bin Munsyi Abdullah yang memegang jawatan Dato Bentara Dalam; Mohammed Hassan bin Tahir yang merupakan Dato Sri Setia Raja yang mempunyai pengalaman kerana sudah berkhidmat sewaktu Sultan Abu Bakar.¹⁷ Sultan Ibrahim telah membuat penyusunan semula pentadbiran negeri dan disesuaikan dengan keperluan semasa. Sultan Ibrahim mengekalkan Dato' Jaafar bin Muhammad sebagai Menteri Besar sementara Engku Suleiman bin Engku Daud yang merupakan ahli keluarga baginda dilantik sebagai Pesuruhjaya Negeri bagi Daerah Muar.

Penubuhan Perkhidmatan Awam Johor, menjadikan ianya antara sistem perkhidmatan yang terawal di Malaysia. Selain menteri besar, pegawai yang bertanggungjawab untuk menguruskan pentadbiran ini adalah Setiausaha Kerajaan Negeri. Melalui Pekeliling Setiausaha Kerajaan yang dikeluarkan pada tahun 1904 menjelaskan bahawa pegawai perkhidmatan Johor ialah mereka yang berkhidmat dalam jawatan pentadbiran negeri, tentera dan juga anggota pasukan polis. Bagi menjaga kebajikan para pegawai, dibentuk skim gaji pada tahun 1912.¹⁸ Walaupun diwujudkan jawatan Penasihat British tetapi Menteri Besar adalah merupakan ketua tertinggi perkhidmatan negeri Johor.

Dalam struktur perkhidmatan, Timbalan Menteri Besar merupakan jawatan di bawah Menteri Besar dan di bawahnya adalah Setiausaha Usaha Kerajaan Negeri. Pegawai Kanan yang lain adalah merupakan Ketua Jabatan Kewangan; Ketua Komisioner Polis; Juruodit Negeri, Komandan Penjara dan Ketua Jabatan Kerja Raya. Kesemua mereka merupakan pemegang jawatan menteri negeri. Selain itu, terdapat 12 lagi jawatan ketua jabatan lain di negeri merupakan ahli Majlis Mesyuarat Negeri secara automatik menjelang tahun 1906. Mesyuarat Negeri telah bersetuju bahawa semua jawatan ketua jabatan dikhaskan kepada orang Melayu. Pegawai British hanya akan dilantik

kerana kepakaran mereka dan akan dibantu oleh pegawai Melayu. Rasionalnya cadangan ini kerana selepas pegawai Eropah bersara, tempatnya akan disandang oleh penolongnya.¹⁹

Menjelang tahun 1916, Johor memerlukan sistem perhubungan khususnya jalanraya dan jalan keretapi. Usaha membina jalanraya di Johor dimulakan pada tahun 1911 melibatkan pembinaan sejauh 327 batu panjang. Menjelang tahun 1916 Johor telah membina jalanraya sepanjang 94 batu di negeri Johor. Bagaiamanapun usaha lebih hebat dilakukan oleh kerajaan Johor bagi membina jalanraya. Sistem jalanraya yang dibina adalah bermula dari Johor Bahru menghubungkan bandar Pengaram (Batu Pahat) dan bandar Maharani (Muar). Penubuhan sistem jalanraya yang menghubungkan bandar-bandar utama adalah seiring dengan usaha pembinaan jalan keretapi. Selepas sepuluh tahun pemerintahan Sultan Ibrahim, jalan keretapi telah menghubungkan bandar-bandar lain di Johor iaitu Renggam, Kluang, Pulai dan Segamat.²⁰

Dalam masa yang sama D.G. Campbell, penasihat British yang pertama di Johor dengan persetujuan Sultan Ibrahim telah memberikan penumpuan terhadap kegiatan ekonomi dalam dua bidang utama iaitu getah dan gambir. Kedua-dua bidang pertanian komersial ini telah mengalami peningkatan pengeluaran dan menjadi dua hasil penting bagi pendapatan negeri Johor. Menjelang tahun 1925, Johor mengalami zaman kepesatan ekonomi apabila menjadi pengeluar getah yang penting bagi negeri Tanah Melayu. Permintaan getah dan harga yang tinggi telah mempengaruhi sejumlah besar kawasan hutan di negeri Johor dibersihkan, dibakar dan ditanam dengan anak-anak getah. Disebalik kerancangan membuka kawasan hutan, kegiatan pembakaran hutan secara terbuka telah menyebabkan Johor mengalami ancaman jerubu. Kerancangan kegiatan perladangan getah di Johor digerakkan oleh syarikat-syarikat besar yang dimiliki oleh pelabur-pelabur dari Britain, Amerika, Itali, Jepun dan China.²¹

Satu lagi kegiatan penting pertanian yang berlaku pada zaman Sultan Ibrahim ialah bermulanya tanaman kelapa sawit yang diusahakan secara perladangan oleh pengusaha Eropah. Tanaman kelapa sawit telah mula menjadi kegiatan beberapa syarikat perladangan pada akhir tahun 1920-an. Salah sebuah syarikat perladangan kelapa sawit yang terkemuka di Johor ialah *the Oil Palm Plantation Ltd.* yang membuka ladang seluas 10,000 ekar di daerah Kluang. Menjelang awal tahun 1930 jumlah keluasan tanaman kelapa sawit telah berkembang seluas 20,422 ekar berbanding keluasan pada tahun 1929 yang hanya 9,092 ekar.²² Kegiatan tanaman kelapa sawit telah membuka laluan baru kepada perkembangan pertanian perladangan di Johor oleh *the Oil Palm Plantation Ltd.* Sultan Ibrahim sendiri telah berkenaan merasmikan *Oil Palm Plantations Ltd.* pada tahun 1930.

Kegiatan kepesatan ekonomi di negeri Johor tidak melibatkan orang-orang Melayu secara langsung. Menjelang pertengahan abad ke 19 terdapat tiga kategori orang Melayu di Johor iaitu penghulu dan jinang (ketua);

kumpulan kedua orang Melayu Johor yang berasal dari Teluk Belanga; dan kumpulan ketiga ialah lain-lain orang Melayu.²³ Orang-orang Melayu di Johor tidak terlibat secara langsung dalam kegiatan perladangan getah kerana kekurangan modal dan pengetahuan menanam kelapa sawit. Sebaliknya, orang Melayu menguasai syarikat kecil kelapa yang terdapat secara banyak di sepanjang pantai negeri Johor. Bagaimanapun peladang kelapa kurang mendapat keuntungan akibat dieksploitasi oleh orang tengah.

Bagaimanapun sewaktu pertengahan zaman pemerintahan Sultan Ibrahim iaitu sekitar tahun 1922 telah dibina kilang mengetin nenas di negeri Johor. Penanaman nenas telah mendapat sambutan di kalangan penduduk kerana tempoh waktu untuk berbuah nenas hanya mengambil beberapa bulan sahaja berbanding getah yang terpaksa menunggu waktu yang panjang, sekurang-kurang tujuh tahun untuk memperolehi hasil.

Pembangunan negeri Johor dalam tempoh masa Hikayat Johor II juga diberikan terhadap pembangunan sumber manusia khususnya pendidikan. Dua buah sekolah Inggeris telah dibina dalam zaman awal pemerintahan Sultan Ibrahim. Pada tahun 1913 *English School* (sekarang dikenali sebagai Sultan Abu Bakar College) dan Bukit Zaharah English School telah dibuka. Sekolah-sekolah Inggeris ini telah dibuka di beberapa daerah kemudiannya di Batu Pahat dan Segamat. Pembukaan sekolah Inggeris juga disertakan dengan penyediaan kemudahan kepada sekolah-sekolah berkenaan bagi memberikan keselesaan kepada murid-muridnya. Sistem pengurusan dan kemudahan sekolah Inggeris ini diambil sebahagian besar daripada sistem yang terdapat di England atas kemahuan Sultan Ibrahim sendiri. Oleh itu tumpuan kemudahan ialah ruang bilik yang lebih luas bersesuaian dengan pertambahan jumlah murid daripada 52 kepada 80 orang. Penubuhan sekolah ini telah memberi manfaat kepada anak-anak orang Melayu khususnya golongan atasan untuk mendapat peluang pendidikan yang lebih sempurna dan mempunyai peluang besar dalam bidang pekerjaan. Malahan anak-anak pembesar yang berjaya mengikuti pengajian di institusi pengajian tinggi di luar Negara khususnya di Eropah dan Australia.

Sistem pendidikan di Johor mengalami perkembangan positif akibat dasar pemodenan yang dilakukan oleh pentadbiran British di Tanah Melayu. Pada tahun 1928 H.R. Cheeseman seorang pegawai pendidikan terkemuka telah dilantik menjadi pegawai penguasa British. Cheeseman telah menolak prinsip pendidikan untuk menjadikan penduduk sebagai kerani, sebaliknya memperkenalkan prinsip pendidikan yang lebih luas. Antara tindakan utama Cheeseman ialah menggantungkan program Lembaga Pelajaran yang mengajar bahasa Inggeris di sekolah Melayu. Idea memperluaskan pendidikan Inggeris di sekolah telah mendapat sokongan daripada kumpulan berpendidikan di Johor. Pada tahun 1935, kumpulan elit Johor menyokong idea memperluaskan pendidikan Inggeris di sekolah. Langkah ini memberi kesan besar terhadap pendidikan Inggeris di semua sekolah di negeri Johor.

Di sebalik kamajuan pendidikan melalui pembukaan sekolah Inggeris, kerajaan Johor menghadapi masalah bagi mendapatkan sumber guru-guru terlatih bagi mengisi tempat sekolah yang dibina. Usaha telah dilakukan bagi membawa masuk guru-guru dari Eropah, khususnya bagi mengisi jawatan pengetua. Menjelang tahun 1919, Johor terdapat 66 buah sekolah lelaki dan lima sekolah perempuan daripada pelbagai sistem.²⁴ Jumlah sekolah yang banyak ini penting dalam memberi ruang pendidikan kepada anak-anak di Johor, malahan pada masa tersebut Johor menjadi negeri yang terkahadapan mempunyai sistem persekolahan yang baik berbanding negeri-negeri Melayu lain.

Hubungan Johor dengan negara luar

Hikayat Johor II memuatkan mengenai perkembangan hubungan Johor dengan negara-negara luar akibat daripada keputusan Sultan Ibrahim yang mahu mengadakan hubungan baik dengan pemimpin negara luar. Hikayat Johor II ini menjejaki perjalanan Sultan Ibrahim sewaktu baginda belayar terutama ke Eropah dan benua Asia. Maklumat ini menarik dan memberikan indikasi bahawa Johor mempunyai hubungan baik dengan negara-negara luar. Antara kawasan yang dinyatakan di dalam Hikayat II ialah Colombo, di Ceylon, Culcutta di India, Pyongpeng (Phom Penh) di Kemboja, Saigon di Vietnam dan Hong Kong. Selain menceritakan mengenai lawatan Sultan Ibrahim, Dato' Mohd Said dengan bijak turut memuatkan gambaran mengenai bandar-bandar berkenaan. Sebagai contoh, apabila beliau menulis tentang Hong Kong, gambaran mengenai bandar ini dimuatkan perkembangan sejarah yang berlaku ke atas pulau berkenaan yang diambil alih oleh pihak British daripada negara China:

Hong Kong: Adalah Hong Kong ini sebuah pulau dan bandarnya itu bernama Victoria duduknya bertentang dengan Tanah Besar China yang dinamakan Semenanjung Kawloon. Maka keadaan Hong Kong ini tanahnya berbukit-bukit tinggi dan nampak dari laut sangat molek tertama pada malam kerana api rumah-rumah di situ kelihatan bertingkat-tingkat dan manasabah pula dengan perlabuhannya yang dikatakan suatu daripada pelabuhan yang teramat cantik dalam dunia. Maka pulau ini asalnya dipunyai oleh kerajaan China tetapi dari semenjak tahun 1841 terpulang kepada Kerajaan Inggeris.²⁵

Minat Sultan Ibrahim belayar mengelilingi dunia dipengaruhi daripada ayahanda baginda iaitu Sultan Abu Bakar yang sering belayar dan tinggal di Eropah khususnya di England. Hikayat Johor II menceritakan kisah pelayaran Sultan Ibrahim buat kali ke Sembilan melawat negeri-negeri di sebelah timur ke Jepun dan Shanghai (China). Pelayaran berkenaan dicatatkan bermula dari

pelabuhan Singapura pada 12 Mac 1934 melalui beberapa pelabuhan utama di Asia iaitu Hong Kong menaiki kapal *Pusyia Ma Maru*. Pelayaran ke Hong Kong dicatatkan selama lima hari. Sewaktu di Hong Kong, Sultan Ibrahim telah bertemu dengan Sir William Peel, Gabenor wilayah ini.²⁶ Sultan Ibrahim mengenali rapat Sir William Peel ketika Gabenor ini bertugas di Singapura pada tahun 1902. Kenalan ini secara rasmi dan tidak rasmi, antaranya ketika Johor memperkenalkan beberapa pembaharuan dalam pentadbiran negeri yang mendapat sokongan kuat daripada Peel. Hikayat Johor II meneruskan catatan pelayaran Sultan Ibrahim ke Shanghai negeri China bertemu dengan pegawai tinggi kerajaan China.

Lawatan Sultan Ibrahim ke Jepun pada tahun 1920an adalah bertujuan meningkatkan hubungan perniagaan. Baginda telah melawat Bandar Kobe bertemu dengann wakil Syarikat Ashihara Sanggui Kobe, sebuah syarikat perlombongan bijih besi yang menjalankan kegiatan mereka di Johor sekitar tahun 1920-an. Selepas lawatan ke Kobe, Sultan Ibrahim telah melawat bandar-bandar utama Jepun yang lain termasuklah Kyoto, Nagasaki, Nagoya, Tokyo dan Yokohama. Hikayat Johor mencatatkan kisah lawatan Sultan Ibrahim telah dialu-alukan oleh Maharaja Jepun sewaktu rombongan berada di Tokyo pada awal April 1934. Disinilah hubungan baik antara Johor dan Jepun telah diperkukuhkan lagi selepas 50 tahun lawatan Sultan Abu Bakar ke Jepun bertemu Maharaja Meiji pada tahun 1883. Kesan besar daripada hubungan baik tersebut ialah kedatangan syarikat-syarikat dan ahli perniagaan Jepun ke negeri Johor. Antara yang utama ialah syarikat melombong bijih besi. Sultan Ibrahim sebenarnya telah memperkukuhkan hubungan diplomasi antara dua buah negeri serta menandakan bahawa Johor sebenarnya mempunyai kebebasan sebagai sebuah negara berdaulat mengadakan hubungan dengan negeri luar pada ketika ini.

Lawatan Sultan Ibrahim ke Amerika Syarikat

Adapun perkara penting yang terkandung di dalam Hikayat Johor II ialah peristiwa lawatan Sultan Ibrahim ke Amerika Syarikat. Lawatan Sultan Ibrahim adalah lanjutan daripada siri pelayaran baginda mengelilingi dunia mengikut arah timur, meneruskan pelayaran baginda dari Yokohama, Jepun. Lawatan Sultan Ibrahim ke Amerika Syarikat adalah istimewa kerana pada ketika ini sekitar ahun 1930-an tidak banyak sultan negeri-negeri Melayu mengadakan lawatan ke benua Amerika Utara. Lawatan ke Amerika Syarikat memberikan pendedahan besar kepada Sultan Ibrahim mengenai kemajuan dan kecanggihan sistem pentadbiran yang dialami di Amerika Syarikat serta kemajuan dalam bidang perfileman. Sedikit sebanyak ia telah mempengaruhi kepada kegiatan pemodenan dan perkembangan ekonomi dan pelaburan di Johor. Pada ketika ini juga, Johor mendapat limpahan perdagangan dan ekonomi daripada yang berlaku di Singapura yang melibatkan pelabur Eropah dan Jepun.

Sewaktu Sultan Ibrahim berada di Amerika Syarikat, baginda telah mengadakan lawatan di beberapa tempat iaitu pertama sekali singgah di Hawaii, kemudiannya ke San Francisco, Hollywood, Chicago, Washington, New York. Malahan ketika berada di Hollywood, Sultan Ibrahim telah melawat bandar-bandar lain di Florida. Lawatan ke Chicago memberikan pendedahan kepada anggota rombongan mengenai kemajuan yang dicapai oleh bandar ini dalam bidang perdagangan kerana mereka menyedari peri pentingnya Chicago sebagai nadi kegiatan perdagangan bagi Amerika Syarikat. Keinginan untuk tahu dengan lebih dekat perkembangan di Amerika Syarikat juga adalah disebabkan Sultan Ibrahim sudah mengetahui terdapatnya pelabur daripada Amerika Syarikat yang bergiat aktif dalam kegiatan perladangan di Johor.

Hikayat Johor II tulisan Dato' Mohd Said Sulaiman memberikan sumbangan besar kerana memberikan bukti bahawa pada zaman pentadbiran British di Tanah Melayu, Sultan Johor telah mengadakan pertemuan dengan F.D.R Rooservelt iaitu Presiden Amerika Syarikat yang merupakan tokoh penting dalam politik antarabangsa. Walaupun tidak dinyatakan tarikh sebenar peristiwa pertemuan ini, namun yang penting ianya membuktikan bahawa Johor sebagai negeri yang berdaulat bertemu dengan ketua negara Amerika Syarikat. Ianya sekaligus mengangkat kedudukan dan martabat raja-raja Melayu yang sebenarnya berada di kedudukan yang tinggi sehinggakan kerajaan Amerika Syarikat menerima mengadap sultan Johor. Dalam masa yang sama ianya membuktikan bahawa negeri Johor mempunyai kedaulatan dan kebebasan untuk mengadakan hubungan dengan negara-negara besar seperti Amerika Syarikat dan Jepun. Presiden Rooservelt pula ketika ini (sekitar 1934-5) adalah merupakan pemimpin penting dan berpengaruh di dunia kerana kedudukan Amerika Syarikat sebagai sebuah kuasa besar dunia dalam bidang ekonomi dan ketenteraan. Kedudukan Amerika Syarikat sebagai kuasa besar dunia sudah diiktiraf oleh negara-negara di Eropah, China dan Jepun.

Lawatan Sultan Ibrahim ke negara Afrika

Satu lagi perkara penting yang termuat dalam Hikayat Johor II ialah lawatan Sultan Ibrahim ke benua Afrika melibatkan Mesir, Algeria, Afrika Selatan, Sierra Leone. Lawatan ini memberikan banyak maklumat mengenai negeri-negeri di Afrika yang sebelum ini hanya di bawah pengaruh pihak British. Di samping itu juga, maklumat yang diberikan daripada lawatan Sultan Ibrahim menggambarkan peri pentingnya pengetahuan pembesar terhadap wilayah-wilayah di Afrika.

Pelayaran Sultan Ibrahim ke benua Afrika melalui Terusan Suez yang merupakan antara laluan yang paling sibuk di dunia. Sultan Ibrahim menjadikan Port Said berhampiran Terusan Suez sebagai tempat persinggahan popular baginda kerana setiap kali belayar melalui pelabuhan ini, baginda

akan singgah. Lawatan Sultan Ibrahim ke Perancis telah memberikan baginda maklumat yang banyak tentang sebuah lagi negeri di Afrika iaitu Algeria. Semenjak awal tahun 1920-an, terdapat ramai penduduk berketurunan Algeria yang berada di Perancis khususnya di Paris. Penerangan mengenai Algeria yang ditulis oleh Dato' Mohd Said menunjukkan penulis mempunyai pengetahuan geografi yang baik mengenai sebuah negeri di benua Afrika.

Lawatan Sultan Ibrahim di Afrika Selatan iaitu ke Cape Town, menemukan baginda dengan penduduk berketurunan Melayu di sana. Oleh itu Hikayat Johor II merupakan antara sumber terawal yang menceritakan terdapatnya penduduk Melayu di benua Afrika. Masyarakat Melayu ini adalah mereka yang terlibat dengan diaspora Melayu yang telah tiba lebih awal ke Cape Town. Pada tahun 1992, Profesor Ismail Hussein telah mengetuai rombongan budayawan melawat dan menjejaki sejarah dan budaya *Melayu Cape*. Ismail juga dalam tempoh beberapa tahun selepas itu turut menganjurkan seminar secara bersama bagi mencari identiti masyarakat *Melayu Cape*.²⁷ Adapun mengenai kisah lawatan Sultan Ibrahim ke Cape Town telah memberikan gambaran mengenai keupayaan orang Melayu merantau dan membina koloni mereka di benua Afrika. Malahan hasil lawatan Sultan Ibrahim ke Cape Town telah memperluaskan hubungan antara masyarakat Melayu Cape Town dengan penduduk di Tanah Melayu. Antara gambaran penerimaan orang Afrika adalah sepertimana yang dicatatkan dalam Hikayat Johor II:

*Maka pada masa Duli Yang Maha Mulia hendak berangkat turun ke kapal belayar balik ke Johor maka ramailah daripada mereka itu menghantar ke fabian mengucapkan selamat belayar.*²⁸

Lawatan Sultan Ibrahim yang tidak kurang pentingnya ialah ke benua Australia. Baginda telah mengadakan lawatan ke beberapa buah bandar di Australia iaitu Perth, Adelaide, Melbourne dan Sydney. Setiap bandar yang dilawati akan dicatatkan di dalam Hikayat Johor II ini. Tidak hairanlah dengan adanya lawatan daripada Sultan Johor, pendedahan para pembesar negeri terhadap ekonomi dan pendidikan di Australia amat kuat. Malahan ini mempengaruhi para pembesar menghantar anak-anak mereka melanjutkan pelajaran ke peringkat universiti di Australia. Antaranya ialah Dato' Abdul Rahman Mohd Yassin yang telah menghantar anak beliau iaitu Ismail Abdul Rahman melanjutkan pengajian doktor perubatan di Universiti Melbourne, Australia.

Maklumat mengenai Pentadbiran Istana

Satu perkara penting yang dimuatkan oleh Dato' Mohd Said dalam Hikayat Johor II ialah mengenai sistem pengurusan dalam istana. Maklumat yang ditulis termasuklah mengenai gelaran bagi isteri-isteri Sultan Abu Bakar. Sebenarnya

maklumat mengenai kematian ahli kerabat Diraja termasuklah bonda dan anggota keluarga Sultan Abu Bakar sememangnya sudah terkandung di dalam Hikayat Johor pertama. Dalam hal ini, maklumat yang tepat telah diberikan oleh Dato; Mohd Said mengenai tarikh dan peristiwa kemangkatan/kematian anggota Diraja.

Hikayat Johor II memuatkan maklumat mengenai Tunku Ampuan Johor dan Sultanah Rogayah. Tunku Ampuan Johor sebenarnya ialah Ungku Maimunah yang telah ditabalkan sebagai sultanah Johor dengan gelaran Yang Amat Mulia Tunku Ampuan Johor. Walau bagaimanapun usia Ungku Maimunah tidak panjang apabila baginda meninggal dunia pada 2 September 1909. Baginda telah digantikan oleh Sultanah Rogayah yang telah dilantik dengan gelaran Paduka Suriya ke atas Sultanah Rogayah pada 1920. Dato Mohd Said telah menulis di dalam Hikayat Johor II mengenai istiadat melantik dan memahkotakan Sultanah Rogayah di dalam sebuah majlis adat istiadat yang meriah. Selain menceritakan peristiwa pertabalan Sultanah, Hikayat Johor II juga memuatkan adat-adat yang diamalkan ketika istiadat pertabalan seorang sultanah di negeri Johor. Keupayaan negeri Johor mengekalkan kuasa untuk melantik ahli-ahli di dalam jawatan negeri seperti Sultanah, ahli kerabat dan pembesar telah membuktikan bahawa negeri ini mempunyai hak dan bebas daripada campurtangan pihak British. Ini adalah hak kedaulatan raja-raja Melayu yang sudahpun wujud semenjak campurtangan British di negeri Perak pada 1874.²⁹

Hikayat Johor II yang ditulis juga mengandungi maklumat mengenai ahli pentadbiran negeri. Dato' Mohd Said telah memberikan maklumat penting mengenai bilangan Pegawai Tinggi di Johor seramai di antara lapan hingga 12 orang. Penyusunan anggota pentadbiran tertinggi Johor dilakukan selepas penasihat British di hantar ke Johor. Maklumat yang diberikan memperkayakan bukti bahawa kerajaan Johor mempunyai strategi yang tersembunyi bagi meletakkan semua anggota pentadbir termasuklah penasihat British di bawah kuasa Sultan Ibrahim. Ianya memberikan kesan besar kerana penasihat British tidak boleh melakukan sebarang tugas tanpa merujuk kepada Sultan Ibrahim. Maklumat seterusnya ialah mengenai bidang tugas mereka meliputi 3 perkara iaitu:

1. Bagi Jumaah Menteri bermesyuarat berkenaan dengan sedikit sebanyak hal negeri seperti tersebut dalam Undang-undang Tubuh Kerajaan. Maklumat ini memperjelaskan bahawa sistem pentadbiran Johor adalah kemas dan tersusun. Jumaah Menteri berperanan penting meansihatkan Sultan dalam tugas-tugas pentadbiran negeri Johor.
2. Bermesyuarat dan memerintahkan tentang adat istiadat Melayu berkenaan khas dengan Sultan diserahkan kepada Dato' Perdana Dalam bagi mentadbir dan menjalankan apa-

apa yang dikehendakkan. Memperjelaskan bahawa Sultan Ibrahim sebenarnya dibantu oleh beberapa orang pegawai kanan pentadbiran kerajaan Johor. Paling penting juga ialah tugas Sultan untuk memelihara adat resam dan hal ehwal agama Islam. Langkah ini adalah bersesuaian dengan kedudukan Sultan sebagai payung agama di negeri Johor.

3. Bermesyuarat dan memerintahkan tentang adat istiadat Melayu berkenaan dengan majlis Istana yang bukan khas dengan Sultan serta ditentukan kepada Dato' Perdana Dalam bagi melihat dan menyempurnakan.³⁰ Maklumat ini memperlihatkan sikap terbuka pemerintahan negeri Johor apabila Sultan bersedia menerima nasihat daripada pegawai negeri. Langkah ini penting sebagai langkah menarik ketaat setiaan rakyat Johor ke atas Sultan Ibrahim.

Perkhidmatan ketenteraan di Johor

Dalam sistem pentadbiran negeri Johor, semua pegawai negeri diletakkan di bawah satu perkhidmatan yang dikenali sebagai *Johor Civil Service* (JCS). Sistem perkhidmatan ini bermula pada zaman Sultan Abu Bakar. Beberapa tokoh awal dalam pentadbiran negeri Johor telah membantu Sultan Abu Bakar membentuk sebuah sistem pentadbiran yang moden di Johor. Antara mereka yang penting ialah Ungku Abdul Rahman dan Ungku Abdul Majid, Dato' Menteri Jaafar bin Haji Mohamad, Dato' Mohammad Salleh bin Perang dan Dato' Mohammad Ibrahim bin Munsyi Abdullah yang memberikan sumbangan memodenkan Johor.³¹ Perkhidmatan JCS telah ditubuhkan oleh Sultan Ibrahim pada tahun 1895 dengan perlantikan pegawai-pegawai muda bekerja dengan tokoh-tokoh lama seperti Muhammad Ibrahim bin Musyi Abdullah yang memegang jawatan Dato' Bentara Dalam; Mohamed Hassan bin Tahir yang merupakan Dato Sri Setia Raja dan lain-lain tokoh.³²

Hikayat Johor II memuatkan maklumat mengenai *Johore Military Forces* (JMF) yang merupakan sebuah pasukan tentera yang istimewa yang hanya terdapat di negeri Johor. Dato' Mohd Said telah menerangkan mengenai sejarah penubuhan pasukan tentera ini yang bermula dengan nama Timbalan Setia Negeri pada tahun 1885. Selain memberikan perkhidmatan menjaga keselamatan Sultan dan negeri Johor, pasukan Timbalan Setia Negeri ini telah terlibat dalam perbarisan sempena Ulang Tahun Raja di England pada tahun 1906. Penghantaran pasukan Timbalan Setia menyertai perbarisan adalah atas permintaan Gabenor British di Singapura kepada baginda Sultan. Pasukan Timbalan Setia juga turut terlibat mengawal Singapura sewaktu peperangan dunia pertama. Mereka telah dihantar untuk berkawal di Singapura bersama-sama pasukan *5th Light Infantry India*. Sewaktu terlibat berkawal di Singapura, Pasukan Timbalan Setia telah membantu pihak British menghadapi

penderhakaan pasukan tentera 5th Light Infantry India pada tahun 1915. Antara peranan utama mereka ialah mengawal anggota tentera yang memberontak daripada menyeberangi Tambak Johor.³³

Pasukan JMF bukan sahaja memainkan peranan dalam menyumbang tenaga dalam menjaga keamanan di Johor. Malahan penglibatan mereka membantu pihak British mematahkan penderhakaan menyebabkan nama baik pasukan JMF mula tersebar di seluruh negeri Tanah Melayu dan dalam kalangan pentadbir British. Pemberontakan pasukan tentera India ini melibatkan seramai hampir 800 orang tentera yang telah membunuh pegawai-pegawai tentera British. Selepas itu, mereka telah keluar daripada berek dan bergerak ke bandar. Anggota tentera British, Perancis, Russia dan JMF telah bertindak mematahkan pemberontakan beberapa hari kemudiannya. Pembentorntakan telah mengorbankan 39 orang Eropah termasuklah orang awam. Sebaik sahaja penderhakaan daripada *5th Light Infantry India* dapat dihapuskan, lebih daripada 200 orang tentera tersebut telah dibicarakan dalam mahkamah tentera. Seramai 47 orang tentera yang terlibat telah dihukum mati, manakala seramai 184 orang sepoi telah dipenjarakan, ada yang menjalani hukuman penjara seumur hidup.³⁴

Sebuah lagi pasukan beruniform yang dimasukkan oleh Dato' Said ialah mengenai peranan yang dimainkan oleh Johor Volunteers Forces (JVF). JVF pada asalnya dipimpin oleh Sultan Johor dengan pangkat komandan dan penolongnya ialah Mejar Dato' Daud. JVF berperanan bagi membantu JMF yang mengawal Tanglin di Singapura. Pemimpin pasukan JVF pada mulanya ialah Dato' Mohd Salleh yang juga merupakan Setiausaha Kerajaan Johor. Atas sebab tugas pentadbiran yang banyak, Dato' Mohd Salleh kemudiannya telah menarik diri. Jawatan 'ajutan' telah diserahkan kepada Kapten Haji Mohd Said. Kegiatan JVF memberi kesan patriotisme yang mendalam di kalangan rakyat negeri Johor.

Kesimpulan

Hikayat Johor II yang ditulis oleh Dato' Mohd Said Sulaiman adalah merupakan naskah penting sejarah negeri Johor dalam zaman pemerintahan Sultan Ibrahim. Hikayat ini mengandungi pelbagai maklumat yang ditulis dalam bentuk penulisan sejarah. Sememangnya ia boleh dianggap sebagai penerusan kepada historiografi sejarah negeri Melayu. Peristiwa yang ditulis adalah tepat serta diberikan tarikh peristiwa tersebut berlaku. Walaupun banyak memuatkan mengenai kegiatan Sultan Ibrahim, namun Hikayat Johor II memberikan rentetan sejarah negeri Johor yang berlaku semenjak zaman pemerintahan Sultan Abu Bakar lagi.

Hikayat Johor II dapat diterima sebagai sebuah hasil penulisan sejarah kerana ia memenuhi beberapa ciri asas sebuah penulisan sejarah iaitu adanya peristiwa, ketepatan tarikh peristiwa berlaku dan pelaku peristiwa berkenaan.

Walaupun tidak disertakan dengan sumber rujukan, namun penulisan Hikayat Johor II adalah merupakan penulisan istana yang memberikan gambaran sesuatu peristiwa dengan pemerintah iaitu sultan. Oleh itu, secara rumusannya Dato' Mohd Said Sulaiman telah memberi sumbangan besar kepada penulisan sebuah karya sejarah iaitu Hikayat Johor (yang Kedua): Tawarikh Yang Maha Mulia Ibrahim Sultan Johor.

Rujukan

- Abdullah Zakaria Ghazali, "Gerakan Yamtuan Tunku Antah di Negeri Sembilan 1875-76", *Malaysia Dari Segi Sejarah*, bil 20, 1992.
- Chai Hon-Chan, *The Development of British Malaya, 1896-1909*, Kuala Lumpur, 1964.
- Iza Hussin, "The Pursuit of the Perak Regalia: Islam, Law, and the Politics of Authority in the Colonial State", *Law and Social Inquiry*, Vol. 32, Issues 3, Summer 2007, hlm. 759-788.
- Maxwell, W.G. and W.S. Gibson, *Treaties and Engagements Affecting the Malay States and Borneo*, London, 1924.
- Mohd. Sarim Haji Mustajab, "Malay Elite Participation in the Johor Civil Service: Its Origins and Development until the 1930's," JEBAT 21, 1993, 67-82.
- Muhammed Haron, "GAPENA and the Cape Malays: Initiating Connections, Constructing Images," *SARI* 23, 2005.
- Nik Safiah Karim, *Sumbangan Pakatan Bahasa Melayu Persuratan Melayu Diraja Johor Terhadap Perkembangan Bahasa Melayu*, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1983.
- Peratoran Bintang-Bintang Jawatan Bagi Pegawai Kerajaan Johor*, 1 Oktober 1899.
- Sinclair, Keith, 'Hobson and Lenin in Johore: Colonial Office policy towards British concessionaires and investors, 1878-1907', *Modern Asian Studies*, 1, 4, 1967, 335-352.
- Straits Observer*
- Tachimoto, Narifumi Maeda, "Coping with the Currents of Change: A Frontier Bugis Settlement in Johor, Malaysia", *Southeast Asian Studies*, Vol. 32, no. 2, September 1994; 197-230.
- Thio, Eunice, "British Policy Towards Johore: From Advice to Control", *Journal of Malaysian Branch and Royal Asiatic Society*, vol. 40, no. 1, (211), July 1967.
- Thio, Eunice, *British Policy in the Malay Peninsula 1880-1910*, vol. 1, The Southern and Central States, Kuala Lumpur, 1969.
- Winstedt, R.O. *A History of Johore*, Malaysian Branch of Royal Asiatic Society (MBRAS), no. 6, 1932, reprint 1992.

Nota Akhir

- 1 Sultan Abu Bakar adalah Sultan pertama di negeri Johor yang memerintah Johor di antara 1862-1895. Sultan Abu Bakar memakai gelaran Maharaja. Pada tahun 1868 pihak British mengiktiraf gelaran Maharaja yang digunakan oleh Abu Bakar dan pada tahun 1885 menggunakan gelaran Sultan.
- 2 Untuk maklumat lanjut mengenai Pakatan Bahasa Melayu dan Persuratan Buku Diraja Johor terhadap perkembangan bahasa Melayu sila rujuk Nik Safiah Karim, *Sumbangan Pakatan Bahasa Melayu Persuratan Melayu Diraja Johor Terhadap Perkembangan Bahasa Melayu*, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1983.
- 3 Abdullah Zakaria Ghazali, "Gerakan Yamtuan Tunku Antah di Negeri Sembilan 1875-76", *Malaysia Dari Segi Sejarah*, bil 20, 1992, hlm. 65-82.
- 4 Hikayat Johor II, hlm. 115.
- 5 Keputusan penghakiman saman mahkamah di mahkamah British di antara Mighell v. Sultan of Johore pada tahun 1893 kerana Sultan Abdu Bakar enggan menunaikan janji untuk berkahwin ketika baginda tinggal di England. Keputusan mahkamah mendapati Sultan yang bebas dan berdaulat tidak tertakluk di bawah mahkamah Britain. Pejabat Kolonial menerima pakai keputusan mahkamah ini dan mengiktiraf Johor sebagai sebuah negeri yang bebas dan berdaulat. Sila lihat W.G. Maxwell ad W.S. Gibson, *Treaties and Engagements Affecting the Malay States and Borneo*, London, 1924, hlm. 132-3.
- 6 Keith Sinclair, 'Hobson and Lenin in Johore: Colonial Office policy towards British concessionaires and investors, 1878-1907', *Modern Asian Studies*, 1, 4, 1967, 337-8.
- 7 Kenneth Sinclair, "Hobson and Lenin in Johore: Colonial Office policy towards British concessionaires and investors, 1878-1907", *Modern Asian Studies*, 1, 4, 1967, hlm. 336.
- 8 Chai Hon-Chan, *The Development of British Malaya, 1896-1909*, Kuala Lumpur, 1964, hlm. 155-8.
- 9 Sir Andrew Clarke menjadi Gabenor Negeri-negeri Selat pada tahun 1873-1875, kemudiannya digantikan oleh Sir William Jervois (1875-1877).
- 10 Akhbar *Straits Observer* telah menerbitkan sebuah artikel mengenai Sir Andrew Clarke sebagai Gabenor Negeri-negeri Selat menggantikan Sir Harry Ord. Turut disebut ialah ketokohan Sir Andrew Clarke memegang jawatan tersebut sebagai amat bersesuaian dengan ketokohan yang ada pada Sir Andrew Clarke. Sila rujuk *Straits Observer*, 11 March 1875.
- 11 Abdullah Zakaria Ghazali, "Sejarah Malaysia: Soroton Masa Lalu, Iktibar Hari Ini dan akan Datang", *Malaysia Dari Segi Sejarah*, hlm. 11.
- 12 Mohd. Sarim Haji Mustajab, "Malay Elite Participation in the Johor Civil Service: Its Origins and Development until the 1930's", *JEBAT*, 21, 1993, halm. 68.

- 13 R.O. Winstedt, *A History of Johore*, MBRAS no. 6, 1932, reprint 1992, hlm. 146.
- 14 Eunice Thio, *British Policy in the Malay Peninsula 1880-1910*, vol. 1, The Southern and Central States, Kuala Lumpur, 1969, hlm. 244-252; Eunice Thio, "British Policy Towards Johore: From Advice to Control", *Journal of Malaysian Branch and Royal Asiatic Society*, vol. 40, no. 1, (211), July 1967, hlm. 1-41; Winstedt, *A History of Johore*, hlm. 1456-7.
- 15 Mohd. Sarim Haji Mustajab, "Malay Elite Participation in the Johor Civil Service: Its Origins and Development until the 1930's," *hlm. 69*.
- 16 *Peraturan Bintang-Bintang Jawatan Bagi Pegawai Kerajaan Johor*, 1 Oktober 1899.
- 17 *Ibid.*, hlm. 68-9.
- 18 General Adviser (GA) 148/1912, Draft GA to State Secretary (SS) 24 June 1912, "Draft Clerical Scheme". Sila rujuk Sarim Mustajab, *Malay Elite Participation in the Johor Civil Service: Its Origins and Development until the 1930's*.
- 19 Sarim Mustajab, "Malay Elite Participation...", hlm. 70-1.
- 20 Winstedt, *A History of Johore*, hlm. 152.
- 21 Sila rujuk General Adviser's Office, no 63/1937, Annual Report Johore Planters' Association 1936-37, hlm 117-121.
- 22 MT, 4 July 1931; Winstedt, *A History of Johore*, hlm. 157.
- 23 Narifumi Maeda Tachimoto, "Coping with the Currents of Change: A Frontier Bugis Settlement in Johor, Malaysia", *Southeast Asian Studies*, Vol. 32, no. 2, September 1994, hlm. 201.
- 24 Winstedt, *A History of Johore*, hlm. 149.
- 25 *Hikayat Johor II*, hlm. 137.
- 26 Sir William Peel telah menjadi Gabenor Hong Kong dari Mei 1930 hingga Mei 1935. Peel mempunyai latarbelakang pentadbiran yang banyak di negeri-negeri Melayu. Beliau menjadi kadet Perkhidmatan Kolonial British pada tahun 1897, kemudiannya menjadi pemangku Pegawai Daerah Nibung Tebal pada 1896, Bukit Mertajam 1899 dan Seberang Perai 1901. Peel dilantik menjadi pemangku Setiausaha Kedua Kolonial di Singapura pada tahun 1902 sebelum ditukarkan ke Pulau Pinang pada tahun 1905. Selepas itu, Peel bertugas di beberapa buah negeri Melayu dengan beberapa jawatan termasuklah Pemangku Residen Selangor 1909 dan Pemangku Pegawai Daerah di Hulu Perak 1910. Jawatan terakhir sebelum dilantik menjadi Gabenor Singapura ialah Ketua Setiausaha kerajaan Persekutuan pada tahun 1926.
- 27 Muhammed Haron, "GAPENA and the Cape Malays: Initiating Connections, Constructing Images," *SARI* 23 (2005), hlm. 47-66.
- 28 Winstedt, *Hikayat Johor II*, hlm 153.
- 29 Sebenarnya mengikut Perjanjian Pangkor 1874, Sultan Perak mempunyai hak terhadap bidang kuasa adat dan agama Islam. Adat yang dimaksudkan ialah soal-soal yang berkaitan dengan perlantikan jawatan

tradisional dan juga peranan sebagai ketua agama Islam yang bertanggungjawab memelihara kesucian agama Islam. Sila rujuk Iza Hussin, "The Pursuit of the Perak Regalia: Islam, Law, and the Politics of Authority in the Colonial State", *Law and Social Inquiry*, Vol. 32, Issues 3, Summer 2007, hlm. 759-788.

30 *Hikayat Johor II*, hlm. 161.

31 Mohd. Sarim Mustajab, "Malay Elite Participation in the Johor Civil Service: Its Origins and Development until the 1930's", *JEBAT*, 21, 1993, hlm. 67-82.

32 Ibid.

33 Untuk mengetahui mengenai Pemberontakan pasukan tentera daripada 5th Light Infantry India sila rujuk Nicholas Tarling, 'The Singapore Mutiny, 1915', *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, 55, 2, 1982, hlm. 26-59.

34 R.W.E Harper and Harry Miller, *Singapore Mutiny*, Oxford University Press, Singapore, 1984, hlm. 216-220.

Nota Biografi

Mohd. Samsudin (emel: moss@ukm.my) adalah Ketua Program Sejarah di Pusat Pengajian Sejarah, Politik dan Strategi, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia. Bidang kepakaran beliau adalah Sejarah Malaysia, Sejarah Diplomatik, Warisan dan Pemuliharaan.